

Veldleeuweriken op najaarstrek: meer vragen dan antwoorden.

Veldleeuwerik.
Tekening: Sytse Dijkse

[28-35]

Veldleeuweriken op najaarstrek: meer vragen dan antwoorden

Franklin Tombeur

Aandacht voor de vogeltrek is ouder dan men zou denken. Met name Aristoteles (384-322 voor Christus) had al aandacht voor dat verschijnsel (Stresemann, 1996, Vaughan, 2009). Enkele bezoeken in de jaren zeventig van de vorige eeuw aan het Zweedse vogeltrekparadijs Falsterbo en de publicatie van Stolt (1980) over de trek van de Veldleeuwerik *Alauda arvensis* waren de trigger om zelf ook trekvogels te gaan tellen. Ik sloot mij in 1982 aan bij de Landelijke Werkgroep Vogeltrektellen (LWVT), opgericht in 1980. Op dat moment waren er in Zeeuws-Vlaanderen twee telposten: de telpost Vuurtoren Breskens (LWVT501) met onder meer tellers als Eric Martejn en de betreurde Thijs Kramer (Telpost Breskens, 2014) en Canisvlietbinnepolder (LWVT502) met mijzelf als teller. De telpost LWVT502 staat beschreven in Tombeur (2019). Van 1991 tot 2005 werden jaarlijks tussen 1 augustus en 30 november

veertig vroege ochtendtellingen verwezenlijkt. Dat brengt een totaal van zeshonderd tellingen telkens van 2,5 uur of een totaal van 1500 uur.

Niet zo bekend is dat over de najaarstrek in Zeeland al veel vroeger werd geschreven. Prachtige stukjes daarover vond ik in Natura, het tijdschrift van de KNNV; een Nederlands netwerk, zelfs met posten rond Antwerpen en tussen Brussel en Leuven (Jansen, 1949, 1950)!

De Veldleeuwerik broedt in een gebied dat zich uitstrekt van de Britse eilanden tot Kamtsjatka in het Verre Oosten (Vooüs 1960). Het is een steppevogel (Heinroth & Heinroth, 1966) en aldus vinden we hem hier te lande als broedvogel van de open agrarische landschappen. Dat dreigt echter verleden tijd te worden. Bij ons – maar ook elders in Europa

Veldleeuwerik.
Tekening: Dick Poppe

– gaat de soort als broedvogel en als wintervogel sterk achteruit (Sovon, 2018). In de herfst trekken veel vogels weg uit de broedgebieden. Daarbij zou er gescheiden trek optreden bij mannetjes en vrouwtjes en tussen adulten en juvenielen (Scheckerman, 1996). Najaarstrek gebeurt in een breed front. Over stuwing is het laatste woord nog niet gezegd. Nog steeds mooi om te lezen is de discussie daarover tussen Willem van Dobben en Gerrit Wolda in *Natura* 35(1):1-11 in 1936 (!). De grote aantallen op de duintelpost De Vulkaan (Den Haag) aan de Noordzeekust getuigen dat daar wel stuwing optreedt, maar op duintelpost De Nolle in de Westerscheldemonding merkt men er niks van. Identiek qua ligging als De Vulkaan is duintelpost Westkapelle (Walcheren), maar ook daar vindt men soms opmerkelijke verschillen (Tabel 1).

Datum	Westkapelle	De Vulkaan
27 oktober 2004	12.943	8.784
28 oktober 2004	1.542	813
29 oktober 2004	8.288	275
27 oktober 2005	4.411	2.930
28 oktober 2005	1.740	4.776

Tabel 1 - aantal getelde Veldleeuweriken op dezelfde dag op twee duintelposten langs de Noordzeekust

Veldleeuweriken steken zonder aarzelen grotere wateren over zoals de Noordzee en de Golf van Biskaje (Spaepen & Van Cauteren 1968), maar volgens Stolt (1980) zou de kustlijn wel degelijk een rol spelen. De soort is ook nachttrekker in onbekend aantal. Deze zou zeer omvangrijk zijn (Dierschke et al., 2011).

Het najaar

Volgens Lensink (2002) loopt de najaarstrek in Nederland van eind september tot begin november en neemt de trekintensiteit rond half oktober sterk toe. In minder dan twee weken passeert meer dan de helft van het najaarstotaal, in sommige jaren zelfs binnen een week. Dat laatste mogen we voor de telpost in de Canisvlietbuitenpolder erg letterlijk nemen. In augustus passeren geen vogels – sommige zingen nog volop boven het gewas – maar in september zien we slechts sporadisch enkele vogels. Daarom presenteren we

in deze bijdrage enkel cijfers vanaf 1 oktober en eindigen we op 15 november. Wat daarna nog passeert zijn enkelingen, met uitzondering van 1995, toen na 15 november nog twee trekgolfsjes doortrokken met 34 en 49 vogels. Deze bijdrage behandelt hier dus telkens de vroege ochtendtellingen, die een half uur voor de lokale zonsopgang aanvangen en eindigen twee uur erna. Alles samen 247 tellingen goed voor 617,5 uur.

Aantallen

Flinke schommelingen in het jaarlijkse aantal getelde vogels is een te verwachten beeld (Figuur 1). Er zijn mooie ochtenden in oktober waarin je toch nauwelijks een vogel ziet. Elke teller heeft dit al eens ervaren. Donald (2004) geeft in zijn monografie over de Veldleeuwerik daarvoor geen verklaring, maar een aantal factoren, zoals tijdstip, ervaring, telinspanning, zichtbaarheid, worden vaak onderschat. Zo worden grote groepen gemakkelijker ontdekt dan kleine en maken sommige laagvliegende soorten een horizontale dan wel verticale slalom naargelang ze bossen overvliegen of vermijden (Herremans, 2005). In het geval van onze telpost lijkt dit niet aannemelijk want er zijn geen bossen in de wijde omgeving. Waaraan de verschillen van jaar tot jaar zijn toe te schrijven durf ik niet te zeggen. Maar de inbreng van de teller is niet gering. Er worden nogal wat vogels gemist! Zie daarvoor enkele voorbeelden door Herremans aangehaald. Bij mooi weer wordt er hoog gevlogen, evenals bij staartwind. Dan mis je heel wat. De dagrecords – ook wel eens bij grijs weer en tegenwind, want dan wordt er laag gevlogen – zijn dus minima. Maar één topdag gooit soms het ganse plaatje ondersteboven.

Toch passeren er na zoveel jaar steeds minder Veldleeuweriken (Figuur 1). En dat lijkt logisch als je leest dat hij als broedvogel zo fel achteruitgaat in grote delen van Europa. De aantallen op de telpost Canisvlietbuitenpolder – waar dus enkel vroege ochtendtellingen plaatsvinden – zijn al met al zeer bescheiden. Dit komt nog meer tot uiting in de jaarlijkse dagrecords (Tabel 3). Vergelijken met andere Nederlandse telposten is moeilijk zo niet onmogelijk, want bijna overal wordt het telprotocol niet meer gevolgd. ‘Lege luchten’ zijn niet in trek bij tellers want die willen vooral véél zien. Leuk voor de aantallen, de soorten en de tellers, maar zo krijg je een

trekbeeld met enorm veel ruis. Ter duiding hierna wat cijfers van de Nederlandse tellingen voor de jaarlijkse Euro Birdwatch, in het begin van oktober. Daarbij worden ook de vogels ‘ter plaatse’ geteld (med. G. Ottens). De enorme verschillen in het aantal posten staat natuurlijk geen enkele vergelijking toe (Tabel 2).

Jaar	Aantal vogels	Aantal telposten
1996	786	139
1999	53	70
2001	953	65
2003	1537	70
2004	3715	110
2005	444	125

Tabel 2 - Aantal vogels tijdens Euro Birdwatch

Verloop over het seizoen

De mediaan – dat is de dag waarop 50% van het seizoenstotaal is gepasseerd – ligt viermaal in de tweede decade (11-20 oktober), achtmaal in de derde decade (21-31 oktober) en driemaal in de eerste decade van november (Tabel 3). Met andere woorden: de Veldleeuwerik is geen vroegertje. Mogelijk heeft dat te maken met de eerste sneeuwbedekking in de broedgebieden. Hoe dichter de aanzet (10%) bij de mediaan (50%) ligt hoe steiler de trek verloopt. Het verschil bedraagt gemiddeld tien dagen. De trek zet dus laat in en verloopt dadelijk al steil (Tabel 3).

Veldleeuwerik.
Tekening: Dick Poppe

Jaar	Totaal	10%	25%	Mediaan	75%	90%	Dagrecord
1991	1022	12 okt	13 okt	26 okt	27 okt	27 okt	355 (26 okt)
1992	1422	08 okt	13 okt	27 okt	27 okt	7 nov	525 (27 okt)
1993	1866	08 okt	16 okt	16 okt	26 okt	2 nov	776 (16 okt)
1994	852	15 okt	27 okt	1 nov	5 nov	6 nov	309 (1 nov)
1995	1237	14 okt	22 okt	2 nov	12 nov	15 nov	297 (22 okt)
1996	943	11 okt	19 okt	23 okt	28 okt	09 nov	303 (23 okt)
1997	1429	13 okt	16 okt	22 okt	27 okt	4 nov	376 (22 okt)
1998	1236	28 okt	31 okt	2 nov	7 nov	7 nov	457 (7 nov)
1999	1016	13 okt	16 okt	19 okt	30 okt	6 nov	282 (16 okt)
2000	807	17 okt	21 okt	23 okt	4 nov	4 nov	214 (23 okt)
2001	1293	13 okt	14 okt	20 okt	23 okt	29 okt	237 (14 okt)
2002	956	10 okt	16 okt	29 okt	4 nov	6 nov	154 (29 okt)
2003	687	13 okt	13 okt	23 okt	28 okt	6 nov	186 (23 okt)
2004	1228	11 okt	11 okt	13 okt	29 okt	29 okt	493 (11 okt)
2005	605	5 okt	10 okt	21 okt	29 okt	29 okt	208 (21 okt)

Tabel 3- Jaarlijkse plaatsing van de 10%, 25%, 50%, 75% en 90% van het aantal gepasseerde vogels en het jaarlijkse dagrecord.

Onze dagrecords zijn bescheiden en liggen negenmaal tussen 21 en 31 oktober (Tabel 3). Ze vallen ook tienmaal samen met de mediaan en zelfs veertienmaal liggen de mediaan en het dagrecord in dezelfde decade. De trek is dus ook flink gepiekt.

Duur

In de tabel vinden we dus bevestigd wat inzake trekintensiteit door Lensink (2002) wordt gesteld. De hoofdtrekperiode is de tijdspanne waarin tussen 10% en 90% van het seizoenstotaal is gepasseerd. Die ligt tussen 10 (1998) en 32 dagen (1995). Gemiddeld een dikke drie weken. De aanvang ligt in twee van de drie gevallen in de tweede decade van oktober en de afloop in twee op de drie gevallen in de eerste decade van november (Tabel 2). De toptrekperiode ligt tussen de dag waarop de eerste 25% is gepasseerd en de dag waarop 75% is gepasseerd. Die lag tussen zeven en eenentwintig dagen, maar slechts in vier jaren duurde dit langer dan vijftien dagen. Gemiddeld twee weken. De aanvang ligt in twee van de drie gevallen in de tweede decade van oktober en de afloop tienmaal in de derde decade van diezelfde maand (Tabel 3).

Verloop over de ochtend

Hoe verloopt de trek over de eerste tien kwartier van de ochtend? Is er verschil over de loop van het seizoen? Lensink (2002) zegt dat de bulk pas twee tot drie uur na zonsopgang doorkomt. Ik heb daarvoor de maand oktober en de eerste twee weken van november van 1991, 1998 en 2004 naast elkaar gelegd omwille van de gelijke telinspanning in die jaren in de betrokken periode. Het blijkt dat er het eerste half uur van de telling nauwelijks een veldleeuwerik passeert. De zon zit dan nog achter de einder. In de volgende twee uur heb ik gekeken waar de mediaan ligt. Die valt steeds een uur tot anderhalf uur na zonsopgang. Op dat ogenblik loopt de vroege ochtendtelling af en is onbekend wat er daarna nog doortrekt. Ik vermoed dat de aantallen nog toenemen en de mediaan dan ook later op de dag valt. Langer tellen is hier de boodschap.

Richtingen

Op basis van ringgegevens verloopt de herfsttrek van de Veldleeuwerik steevast naar het zuidwesten, soms wel eens west

of zuid (Zink, 1975, Pätzold, 1983, Cramp, 1988, Spaepen & Van Cauteren, 1962, 1968). Dat geldt althans voor Scandinavië, de lage landen, Duitsland, Polen en Rusland. Deze vogels vliegen dan naar Zuidwest Frankrijk – dat weten we omdat er aldaar miljoenen worden geschoten voor de bejubelde Franse haute cuisine – en zelfs naar Spanje en Portugal en de Franse zuidkust. Afstanden boven de tweeduizend kilometer zijn geen uitzondering. Vogels uit de Baltische staten zouden soms de keuze maken voor Noord-Italië, dus duidelijk meer zuidwaarts (Spaepen & Van Cauteren, 1962, 1968).

Wat stellen we vast op telpost Canisvlietbinnenpolder? Ook wat betreft de richting waarin gevlogen wordt, bevestigen onze tellingen het landelijke beeld van Lensink (2002). Opnieuw nemen we enkel de periode 1 oktober-15 november in ogenschouw. Ik noteerde hetgeen passeerde binnen een straal van 100 m in één van de zestien windrichtingen. Gemiddeld is jaarlijks 82% op richting gebracht. Niet allemaal, want er zijn immers ook vogels die enkel gehoord zijn of buiten de perimeter vlogen.

Het aantal richtingen waarin gevlogen werd verschilt jaarlijks (Figuur 3). De hoofdrichtingen (zie verderop) vindt men steeds terug, maar kleine aantallen vliegen ook wel eens de ‘verkeerde’ kant op. Zo werd er in 1991 enkel gevlogen tussen zuid en west en in 1995 ook naar noord. Hieronder breng ik de richtingen waarin gevlogen werd en de desbetreffende aantallen als een percentage van het in dat najaar op richting gebrachte vogels. Richtingen waarin voor minder dan 10% werd gevlogen heb ik weggelaten.

Gemiddeld vliegt jaarlijks 89% binnen het kwadrant west-zuid, dat zijn de hoofdrichtingen (Figuur 4). Naar het zuidwesten passeerden elk jaar vogels (maximaal 57%), onmiddellijk gevolgd door het zuidzuidwesten (maximaal 71%), daarna nog naar zuid (maximaal 38%) en westzuidwest (maximaal 49%). Samengevat vliegt over vijftien jaar 36,2% gemiddeld zuidzuidwest en 32,2% zuidwest. Dat is samen ruim twee derden. Opvallend is het jaar 1998. Dat jaar had één van de natste oktobermaanden van de twintigste eeuw. Toen vloog ook 13% naar het westen. Zuidoost en zuidzuidoost zijn in tien seizoenen genoteerd met een uitzonderlijk jaar 2001 met 114 trekkers in zuidzuidoostelijke richting. De verschillen verklaren is

vrijwel onbegonnen werk. Weersomstandigheden? Is de Veldleeuwerik windgevoelig of kan er meer aan de hand zijn? Dat er ook tegengesteld (naar het noorden) wordt gevlogen in het najaar werd ook vastgesteld door Stolt (1980).

De meeste auteurs wijzen erop dat de Veldleeuwerik zich kennelijk weinig gelegen laat liggen aan het volgen van kustlijnen en aldus tot de breedfronttrekkers gerekend kan worden. Zulks mag bijvoorbeeld blijken uit de lage aantallen Veldleeuweriken in Falsterbo. Maar volgens Stolt en enkele anderen zou de kustlijn wel degelijk invloed hebben.

Herkomst

Welke vogels betreft het? Als trekteller heb je er het raden naar waar die vogels vandaan komen. Allicht komen veel eigen broedvogels langs de post, maar wat te denken van die flinke aantallen in Nederland? Onder meer uit de Nederlandse dagrecords en de jaartotalen blijkt dat die aantallen niet niks zijn. Lensink (2002) schat die aantallen op drie tot vijf miljoen in het najaar! Volgens hem trekken door Nederland vogels uit Noord-Duitsland, Fennoscandiavië, de Baltische Staten en Noordwest-Rusland. Deze gaan deels naar het Verenigd Koninkrijk, deels naar Frankrijk en Spanje. Maar ook naar Noord-Afrika (Finlayson, 1992, Finlayson & Cortes, 1987, Heim de Balsac & Mayaud, 1962, Isenmann & Moali, 2000). Voor Spanje signaleren De Juana & Garcia (2015) ook enkele terugvangsten van vogels, geringd in Duitsland, Nederland, Tsjechië, Zweden, Denemarken, Finland en de Baltische Staten. In Limburg geringde pulli werden hetzelfde jaar teruggemeld uit Gibraltar (op 15 september!) en Zuidwest-Frankrijk (eind oktober) (Hustings et al., 2006).

Ringgegevens kunnen dus wel een tipje van de sluier lichten, maar dat blijft toch bescheiden. Spaepen (1995) brengt een overzicht van de ringactiviteiten in Europa en die zijn behalve voor Nederland en België – waar wel veel wordt geringd – zeer beperkt. Alle Europese ringcentrales ringden samen ongeveer 650.000 vogels, waarvan amper 0,14% verder dan tweehonderd kilometer werd teruggemeld. Nederland doet het iets beter met 0,5% of 92 terugmeldingen van 19.931 geringde vogels (stand 3 januari 2021).

Zo is er maar één terugvangst van een Noorse vogel in Nederland (Bakken et al., 2006).

De Zweedse ringatlas wijst op terugmeldingen uit onder meer Zuid-Engeland, België, Nederland en Zuidwest-Frankrijk (Fransson & Hall-Karlsson, 2008). Dus trekrichting zuidwest. De ringatlas van Finland – waar maar weinig Veldleeuweriken geringd worden – toont hetzelfde beeld. Ook hier verloopt de trek naar het zuidwesten van Frankrijk. Dat is al snel bijna drieduizend kilometer (Valkama et al., 2014). In Hemery et al., (1991) wordt gesteld dat vogels uit de lage landen overwinteren in Zuidwest-Frankrijk.

Dat er miljoenen vogels bij ons zouden doortrekken spreek ik niet tegen, maar dat cijfer valt moeilijk te bevestigen. Op Helgoland, dat op de weg tussen Zweden en Denemarken en de lage landen ligt, zijn de aantallen eerder bescheiden. Dagen met meer dan duizend vogels dateren al van 1998 en een dagrecord was tienduizend vogels op 14 oktober 1995 (Dierschke et al., 2011). Zo lijkt doortrek vanuit Zweden ook maar beperkt te zijn. Het dagrecord in Falsterbo in de periode 1973-2003 is amper 2100 vogels op 11 oktober 2000 (Karlsson, 2004) en in de periode 1949-1960 ligt het seizoenstotaal niet boven de 1220 vogels (Ulfstrand et al., 1974). Misschien laten ze Falsterbo links liggen. Ulfstrand et al. opperen die mogelijkheid al in 1974 en wijzen op het 'dark number' wat de nachttrek betreft. Weerradars bevestigen dat 's nachts miljoenen vogels over onze contreien trekken. Welke soorten het betreft is vaak niet te achterhalen (Van Gasteren, 2016).

Dat Duitse (broed)vogels hier ook passeren mogen we deduceren uit het feit dat ze overwinterend zijn aangetroffen in Zuid-Engeland (Bairlein et al., 2014). Zouden dat onze west vliegende vogels kunnen zijn? Een onbekend deel van de Duitse vogels (Klafs, 1979) trekt naar Zuidwest-Frankrijk en meer dan de helft legt een afstand tussen honderd en duizend kilometer af. Het betreft hier wel ringgegevens en geen echte trektelresultaten. De 'vele' terugmeldingen uit Zuidwest-Frankrijk zijn slachtoffers van de jacht (Bairlein et al., 2014, Fransson & Hall-Karlsson, 2008). Dit betekent nog niet dat Frankrijk de eindbestemming is van (Noordeuropese) Veldleeuweriken. Sommige bereiken zelfs de Westelijke Sahara (Bergier et al., 2017).

Wat het Verenigd Koninkrijk betreft is er onduidelijkheid. Er zijn daar maar weinig terugvangsten van continentaal geringde vogels. Soms gaat het echter laat oktober wel

degeijk om duizenden exemplaren die vanuit de Noordzee binnenkomen, zo schrijft Donald (2004). Dat is nauwelijks te linken aan wat lokale Engelse waarnemers in het veld ervaren. Ik heb voor de aardigheid eens gekeken naar een twintigtal telposten aan de oostkust van Engeland en vind daar niks van terug! Het hoogste dagrecord was 701 exemplaren op 10 oktober 2014; ook 293 exemplaren op 15 oktober 2019 en 129 exemplaren op 26 oktober 2017. In vergelijking met de Nederlandse dagrecords stelt dit dus niks voor. Veldleeuweriken die de Noordzee oversteken, zouden daarna mogelijk via de zuidkust en Ierland alsnog naar Frankrijk trekken (Gillings & Dougall, 2002).

Besluit

Een toenemende intensiteit vanaf half oktober die twee weken duurt, soms iets minder en soms iets meer lijkt mij verantwoord om de duur van de najaarstrek op onze telpost te schetsen. Terecht zijn de resultaten op één enkele telpost hooguit te beschouwen als een steekproef (Herremans 2005) en geenszins als representatief voor wat zich iedere dag landelijk afspeelt. Laten we eerlijk zijn: de telspanning is nog te gering. Daarom maak ik ook geen vergelijkingen met andere telposten. Sommige soorten, zoals het Nonnetje *Mergellus albellus*, blijven vanwege de opwarming meer noordelijk overwinteren. We zien ze dus minder. Zou de Veldleeuwerik daartoe ook geneigd zijn? Het is nu nog maar een vraag. Waar vliegen Veldleeuweriken in de herfst heen? Op die vraag krijg je vaak als ant-

woord: naar Frankrijk. Dat ligt zo voor de hand dat het niet meer in twijfel getrokken wordt. Dat antwoord verdient bijgesteld te worden.

Om een verschuiving in de loop van het seizoen of in de loop van de dag op te sporen volstaan vroege ochtendtellingen niet. Er wordt veel geteld – althans in de lage landen – maar dat genereert veel nieuwe vragen, ook bij de doorsnee trekteller. De landelijke simultaantellingen van destijds zouden maar beter nieuw leven ingeblazen moeten worden. Telprotocollen dienen rigoreus gevolgd te worden. Veel over de herkomst van de doortrekkende vogels is nog onbekend. Waarom vliegen vogels ook naar het zuidoosten, het zuidzuidoosten en het westen? Wat is hun herkomst en waarheen vliegen ze? Kunnen we ook hier te maken hebben met afzonderlijke populaties met elk hun eigen trekstrategie? Ringwerk levert op deze vragen maar een deel van het antwoord op. Daarom citeer ik hier graag de auteurs Gillings & Dougall (2002): ‘As it is apparent from the anomaly between visible migration and recoveries, we still have much to learn about Skylark migration.’ Er valt inderdaad nog wat te leren.

Dankbetuiging

Met dank aan Gert Ottens van Vogelbescherming voor het aanleveren van een aantal cijfers.

■ F.F.L. Tombeur, Brusselsesteenweg 420, B-9050 Ledeberg, België, e-mail: franklin.tombeur@skynet.be.

Veldleeuwerik.
Tekening: Ed Hazebroek

LITERATUUR:

- Bairlein, F., J. Dierschke, V. Dierschke, V. Salewski, O. Geiter, K. Hüppop, U. Köppen & W. Fiedler. (2014):** Atlas des Vogelzugs Ringfunde deutscher Brut- und Gastvögel. Aula-Verlag, Wiebelsheim.
- Bakken, V., O. Runde & E. Tjorve (2006):** Norsk ringmerkingsatlas. Vol. 2. Stavanger Museum, Stavanger.
- Bergier P., M. Thévenot & A. Qninba (2017):** Oiseaux du Sahara Atlantique marocain. SEOF, Parijs.
- Cramp, S. (red.) (1988):** Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. V. Oxford University Press, Oxford.
- Dierschke, J., V. Dierschke, K. Hüppop, O. Hüppop & K.F. Jachmann (2011):** Die Vogelwelt der Insel Helgoland. Ornithologischen Arbeitsgemeinschaft Helgoland, Helgoland.
- Dobben, W.H. van (1936):** De Wegen der trekvogels. Natura 35(1):1-11.
- Donald, P.F. (2004):** The Skylark. T. & A.D. Poyser, Londen.
- Finlayson, C. (1992):** Birds of the Strait of Gibraltar. T. & A.D. Poyser, Londen.
- Finlayson, C. & J. Cortes (1987):** The birds of the Strait of Gibraltar. Special issue of Alectoris
- Fransson, T. & S. Hall-Karlsson (2008):** Svensk ringsmärkningsatlas. Vol. 3. Sveriges Ornitologiska Förening, Stockholm.
- Gasteren, H. van (2016):** Vogeltrek in 2015 op het radarscherm. Oriolus 82(3):94-96.
- Gillings, S. & T.W. Dougall (2002):** Sky Lark. in Wernham, C.V., M.P. Toms, J.H. Marchant, J.A. Clark, G.M. Siriwardena & S.R. Baillie (red) (2002): The Migration Atlas: Movements of the birds of Britain and Ireland: 455-457. T. & A.D. Poyser, Londen.
- Heim de Balsac, H. & N. Mayaud (1962):** Les Oiseaux du Nord-Ouest de l'Afrique, Distribution géographique, Ecologie, Migrations, Reproduction, Ed. P. Lechevalier, Parijs.
- Heinroth, O. & M. Heinroth (1996):** Die Vögel Mitteleuropas. Band I. Edition Leipzig (ongewijzigde herdruk).
- Hemery, G., R. Gorin & O. Ranault (1991):** Origines géographiques et périodes de migration des Alouettes des champs (*Alauda arvensis*) en France d'après les résultats du baguage. in Donald (2004): The Skylark. T. & A.D. Poyser, Londen.
- Herremans, M. (2005):** Trektelproblemen 25 jaar later: invloeden van landschap en tellers. Oriolus 71(3):73-83.
- Hustings, F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp (2006):** Avifauna van Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Isenmann, P. & A. Moali (2000):** Oiseaux d'Algérie. SEOF, Parijs.
- Jansen, P.B. (1949):** Vogeltrekweekend 1948. Natura 46(9):190-199.
- Jansen, P.B. (1950):** Vogeltrekweekend 1949. Natura 47(9):165-173.
- Juana E. de & E. Garcia (2015):** The Birds of the Iberian Peninsula. Helm, Londen.
- Karlsson, L. (2004):** Wings over Falsterbo. Skånes Ornitologiska Förening, Falsterbo.
- Klafs, G. (1979):** Feldlerche *Alauda arvensis*, in Klafs, G. & J. Stübs: Die Vogelwelt Mecklenburgs. Avifauna der Deutschen Demokratischen Republik, Band 1:217-218. VEB Gustav Fischer Verlag, Jena.
- Landelijke Werkgroep Vogeltrekten (1982):** Mededelingen 1(1):4-5.
- Lensink, R. (2002):** Veldleeuwerik *Alauda arvensis*, in LWVT/Sovon: Vogeltrek over Nederland 1976-1993:176-177. Schuyt & Co, Haarlem.
- Pätzold, R. (1983):** Die Feldlerche (3. Auflage). Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Schekkerman, H. (1996):** Doortrekpatroon en selectie van geslacht bij vinkenbaanvangsten van Veldleeuweriken (*Alauda arvensis*). Winterkoning 31:113-126.
- Sovon (2018):** Vogelbalans 2018. Sovon, Nijmegen.
- Spaepen, J. & F. Van Cauteren (1962):** Migration of the Skylark, *Alauda arvensis* L. De Giervalk/Le Gerfaut 52(2):275-297.
- Spaepen, J. & F. Van Cauteren (1968):** Migration of the Skylark, *Alauda arvensis* L. (New results) De Giervalk/Le Gerfaut 58(1-2): 24-77.
- Spaepen, J. (1995):** A study of the migration of the Skylark, *Alauda arvensis*, based on European ringing data. De Giervalk/Le Gerfaut 85:63-89.
- Stolt, B.-O. (1980):** Directions of Skylark *Alauda arvensis* migration in east central Sweden. Ornis Fennica 57:71-76.
- Stresemann, E. (1996):** Die Entwicklung der Ornithologie von Aristoteles bis zur Gegenwart. Aula-Verlag, Wiesbaden, herdruk van 1951.
- Telpost Breskens (2014):** Tien miljoen vogels in tienduizend uren: voorjaarstrek bij Breskens 1981-2013. Telpost Breskens, publicatie 7, Vlissingen.
- Tombeur, F. (2019):** De ochtendnajaarstrek (1991-2005) van de Graspieper *Anthus pratensis* in een Zeeuws-Vlaamse polder, aantallen en timing. *het Vogeljaar* 67(2): 81-93.
- Ulfstrand, S., G. Roos, T. Alerstam & L. Österdahl (1974):** Visible bird migration at Falsterbo, Sweden. Vår Fågelvärld, supplementum 5, Lund.
- Valkama, J., P. Saurola, A. Lehtikoinen, E. Lehtikoinen, M. Piha, P. Sola & W. Velmala (2014):** The Finnish Bird Ringing Atlas (Suomen Rengastusatlas). Vol. II. Fins Museum van Natuurlijke Historie, Helsinki.
- Vaughan, R. (2009):** Wings and Rings, a history of bird migration studies in Europe. Isabelline Books, Penryn, Cornwall.
- Voous, K. (1960):** Atlas van de Europese vogels. Elsevier, Amsterdam.
- Zink, G. (1975):** Der Zug europäischer Singvögel - ein Atlas der Wiederfunde beringter Vögel. 2. Lieferung. Vogelzug-Verlag, Möggingen.